

Pastogė senovėje ir dabar

JONAS KLIMAVIČIUS

Lietuvių kalbos institutas

Kai Amerikos astronautai pakilo į kosmosą, tai žvelgė ne vien į Žemės rutulį, bet akimis ieškojo pirmiausia savo mažo žemės lopinėlio, iš kur jie buvo kilę, kur gyvena jiems artimi žmonės. Tas namų jausmas labai giliai juos persmelkė būtent kosmose.

prof. Jiří Marvan
(*Mokslo Lietuva*, 2008 11 7)

Drabužiai yra mūsų pačių odos tęsinys, saugantis ir nukreipiantis mūsų šilumą ir energiją, o būstas yra kolektyvinė šeimos ar grupės tos pačios paskirties priemonė. Namai, kaip pastogė, yra mūsų kūno šilumos kontrolės mechanizmų tęsinys – kolektyvinė oda arba drabužis.

Marshall McLuhan
(*Kaip suprasti medijas*.
Žmogaus tęsiniai, 2003, 128)

Žmogaus (ir dar prožmogio) atsiradimą, išlikimą ir įsitvirtinimą pasaulyje, be visa ko, lėmė galėjimas malšinti alkį ir pastogė – nuo karščio ir šalčio, nuo žvėrių ir... gentainių (padermės *Homo sapiens*), nes labai negreitai atsirado ir įsikūnijimo *savo artimo* samprata. Žmogus žiūrėjo į žvėrių guolius, laužus, jų ir gamtos sukurtus urvus (buvo *urvinis žmogus*), paukščių gūžtas ir manėsi kaip galėdamas. Jokia ir ateities pažangiausia archiarcheologija neatras ir neatkas tų pirmųjų gamtos didvyrių rankų darbo pastogių. Beje, iki šiol įvairiausiose pasaulio vietose gyvenama primityviausiuose būstuose (arba nusigyvenama iki bebūščio vegetavimo sąvartynuose, patiltėse...).

Tad pasidomėkime, ką čia gali atskleisti kalbos mokslas.

NAMAI NAMUČIAI

„A“ seniai	„A“ raides
Išgirdau,	Aš mačiau –
Kai tariau jau	Ir stačiau,
Žodį „mAmA“	Ir buvo – nA-mAs

Balys Sriubas
(*Tave mylėti*, 2006, 61)

Filosofiškai žvelgiant pats natūraliausias ir universaliausias žmogaus pastogės pavadinimas būtų **gyvenimas** – 8. „gyvenamoji vieta; būstas, namai; butas; kambarys“. Tačiau jo senoviškumo liudijimas siekia tik Mikalojaus Daukšos Postilę (1599): *Namuose tėvo mano gyvenimų daug yra*, o toliau istorija skęsta amžių ūkanose... Vartotas dar ir F. Kuršaičio žodyne (*Samdytas gyvenimas*), net J. Jablonskio (*Jei būtų koks mebliuotas gyvenimėlis, geriau būtų*). *Gyvenimas* 9., vartotas jau K. Sirvydo, nors gyvojoje kalboje tikrai dar gyvas, LKŽ III 1956 pažymėtas *psn.* (t. y. pasenęs) „sodyba, žemė, ūkis“: *Gyvenimas geroj vietoj ir gers gyvenimas* Skiřsnemunė. *Gaspadorius miršta, ir gyvenimas virsta* Šātės. Niekai akademiniam žodyne nežymėtas, bet net dar tarmingiems bendrinės kalbos vartotojams jau gerokai šypsningas *gyvenimas* 11. „aukštas“: *Pasistatė namą dviejų gyvenimų* Ėriškiai. Beje, DŽ₁ 1954 *gyvenimas* 5., DŽ₂ 1972 *gyvenimas* 4. „aukštas“ pažymėtas *šnek.*, bet DŽ₃ 1993 jo jau nėra. Dar Mažosios Lietuvos žodžiai – *gyvata* 4. „gyvenama vieta, sodyba, ūkis“ ir *gyvėnamoji*. Beje, panašių pavadinimų turi ir kitos kalbos – latv. *dzīvoklis* (butas), rus. *жилье*, lenk. *mieszkanie*, vok. *Wohnung*, angl. *dwelling*.

Reikšmės motyvacijos požiūriu gana panaši ir **vieta** [plg. sen. sl. *vitati* „gyventi“ (rus. *обитать* ir *обитатель*, taip pat *обитель* „būstas, vieta“) – 18. „būstas, namai, buveinė“: *Vietukė tokia, kad lovukės lįstų* Drūskininkai (19. „kiemas, ūkis, sodyba, gyvenimas“: *Aš iš savo vietos niekur neisiu, tik į kapines* Pīlviškiai. *Visos vietos jau išnyko, į gyvenvietę išėjo* Griřkabūdis) LKŽ XIX 1999. Beje, „vieta“ yra ir *daiktas* 3., o *daiktas* 4. „ūkis, sodyba“: *Tai gražus daiktelis: ir gražioj vietoj, ir prie kelio* Miroslāvas (LKŽ II₂ 1969). Rus. *мечта* „vieta“ – kitų slavų „miestas“: lenk. *miasto*, brus. *мечта* „vieta, aikštė, miestas“ (etimologiškai siejama su liet. *misti*, *maistas*) – iš čia mūsų skolinys *miestas*.

Mūsų pasakos dažnai prasideda žodžiu *gyveno*, rusų – *жил был*, bet mūsų *būti* – 1. || „gyventi“: *Namie, tai vis namie, kaip būvi, taip būvi* Ramyģala.

Dieve duok vienam gimti, ne vienam būti Miroslāvas (LKŽ I₂ 1968). Yra ir *būnamas kambarys* Skiřsnemunė. Tarmėse – daugiausia žemaičių, bet ir vakarų aukštaičių, lietuvininkų – gyvas (arba būtas) **butas** 1. „gyvenamasis namas, troba, pirkia“: *Aukšti butai – šalti barščiai* (J. Brodovskio žodynas). *Viduje miško stovėjo mažas butas* Daukšiai (ir *butelis* „kampininkui skirtas namelis“ Slavikai, Žvirgždaičiai). *Pastačiau butelį ant marių krantelio, kalbinau mergelę doylikos metelių* Pīlviškiai (ir *buta* 1. „trobesys, namas; kambarys“ K. Sirvydo žodynas, M. Daukšos Katekizmas, S. Daukantas), 2. „bet koks pastatas, trobesys“, 3. „sodyba, buta, gyvenimas“ (ir *buta* 2. „ūkis, gyvenimas (su namais, žeme ir visu įrengimu)“), 4. „valstiečio trobos priemenė (ppr. su ugniakuru)“ (ir *butukas*). Bendrinėje kalboje *butas* gal tik prieš šimtmetį tapo „daugiabučio namo būstu“ (LKŽ I₂ 1968 *butas* 5. „namo dalis iš vieno ar kelių kambarių ir virtuvės“ nurodytas ne tik iš raštų, bet ir iš laikinosios sostinės Kauno!). Jurgio Šlapelio SNŽŽ 1907 *buta, butas* dar tarmiškai – „namai, troba, rūmas“. Deja, jame nėra tada labai paplitusios, bet keistinos svetimybės *kvatiera*. Prie *buto* įvesdinimo į bendrinę kalbą daugiausia prisidėjo didieji kalbininkai Jonas Jablonskis ir Kazimieras Būga. 1918 m. Jablonskis rašė: *ėmė nepaprastai belsti į mano buto duris* J. Jabl R I 1932 212, *mano bute krato* J. Jabl R I 1932 213 [nežinia kodėl net po 10 metų atsiranda *gyvenamasis butas* J. Jabl R I 1932 289 (2x)]. K. Būga 1921. VII. 31 laiške Jurgiui Geruliui rašė: *Kebliausia bus su butu (gyvenama troba)*. <...> <...>. *Universito taryba turės pasirūpinti naujų butų statymu*. – – – *Aš net iki šiolei dar negavau sau buto ir priverstas esu gyventi net be tam tikro kambario kabinetui* K. Būg RR III 1961 904. Prisidėjo ir žinomi inteligentai, visuomenės veikėjai: *Kaip praėjo gimnazijos mokslo metai? Menkai teatsimenu. I-je ir II-je klasėje kvatiera turėjau pas tūlą Jakobsienę prie Bažnytinės gatvės; pirmaisiais metais buto vyresniuoju-perdėtiniu buvo Petras Kriaučiūnas*, <...> J. Basan MGK 1997 25. Netrumpą laiką *butas* buvo ne tik gyvenamoji, bet ir administracinė patalpa: „*Lietuvių Draugijos butas* J. Basan MGK 1997 282 (1916 m.); [1917 m.] *apsigyvenau aš* [*Lietuvos aidas*] redakcijos bei administracijos bute (*Benediktinų gatvėje Nr. 2*) P. Klim Ats 1990 129; *žodyno redakcijos bute* (1923 m.) K. Būg RR III 1961 485, *redakcijos bute* K. Būg RR III 1961 486 [dar J. Jabl L 1985 60 (1922 m.); K. Būg RR III 1961 904 (1921 m.); J. Balč RR II 1982 265 (1921 m.)]. Labai būdinga priešprieša: *Ir lankytis tekdavo nebe į jo puošnų gyvenamą butą, bet į visuomeniškąjį*, <...> B. Sruog R VI 1957 550 (1946 m.). Jau ir *butpinigiams* apie 80 metų.

Žemaičių **buveinė** 1. „būnamoji, gyvenamoji vieta“ (ir *buvainė* 1. Dusetos; 2. „sodybos vieta, butvietė“; taip pat *buvainė* 2.) bendrinėje kalboje radosi prieš 100 metų – „buvimo vieta, gyvenamoji vieta“ SNŽŽ 1907, taip pat „gyvenamoji, būvamoji vieta“; bet gana specializuota, pvz.: *juridinio asmens buveinė* (teis.) DŽ₃ 1993.

Gyvojoje kalboje reikiamų žodžių buvo dar daugiau, tik jie paprastai yra daugiareikšmiai: *būkla* 3. „gyvenamoji vieta, būstinė“ Miroslāvas, K. Jau-nius; *būklas* 1. „buvimo, gyvenimo vieta, būstinė“ Panevėžys, Vaižgantas, A. Sabaliauskas–Žalia Rūta [K. Sirvydo – ir „būstinė“ (*mergų būklas*)], ir „guolis“ (*guolis žvėrių, būklas*); *būklė* 7. „gyvenamoji vieta, buveinė, sodyba“ J. Brodovskis, P. Ruigys, Kalesniūnai, Marijampolė; *būvis* 3. „būvamoji vieta, būklė, buveinė“ F. Kuršaitis || „gyvenimas, ūkis“ Mažosios Lietuvos raštai [o *buvys*, –*ė* Geistarai, Šunskai, *būvys* Vilkaviškis – „gyventojas“]; *buviny* 4. „būvamoji vieta, būklė“ Vilkijà; *būtinė* „būvamoji vieta, buveinė“: *Čia mano gimtinė, áugtinė ir būtinė* A. Juškos žodynas, taip pat Vilkaviškis, Geistarai, Kazlų Rūdà; ¹*būtuvė* 2. „buveinė“: *Nė būtuvės, nė pareituvės neturu, nieko Šātės (būtuvė* 1. „buitis, gyvenimas“ Lazūnai) LKŽ I₂ 1968.

Bendrinėje kalboje dar prisikurta. A. Juškos žodyno naujadaras *buvykla* „būstinė, buveinė“ nepaplito. **Būstas** „pastogė, namai, butas“ greičiausiai J. Jablonskio naujadaras (žr. J. Jabl R I 1932 22, 31 (1893 m.)), gal nusi-žiūrėtas nuo S. Daukanto *būstinės*, teiktas J. Šlapelio SNŽŽ 1907: *būstas* – „namuose vieta, gyvenimas, kvatera“ (*kvatera* – nepateikta) ir ilgai glaustas žodynuose – „pastogė, namai, butas“: *mokyklos, teatro būstas* DŽ₁ 1954, *sargybos būstas* DŽ₂ 1972, o DŽ₃ 1993 be iliustracijos – tik dabar rado sau tikrą vietą, tapo giminingą sąvoką reiškiančiu žodžiu (hiperonimu) – „atskiras gyvenamasis namas arba butas daugiabučiame name arba bendrabutyje“. Bereikalingas tik *gyvenamasis būstas* (pasitaikantis net labai įkyriai), nes koks kitoks – buvęs *vyskupo būstas* J. Jabl R I 1932 31 (1893 m.) ar *redakci-jos butas* K. Būg RR III 1961, 485 senokai virtęs arba **būstine** (S. Daukanto naujadaras, vartotas ir J. Jablonskio) „vieta, kur kieno būstas, kur kieno nuolat esama, gyvenama“ LKŽ I₂ 1968, „vieta, patalpa, kur kieno laikinai būvama“: *kariuomenės vado, sargybos, rinkimų būstinė* DŽ₃, arba *minėta buveine* (šiedu žodžiai konkuruoja).

J. Jablonskio **bendrabutis** LKŽ I₂, jo ir *viešbutis* (J. Jabl R I 1932 3 (1884 m.)) – LKŽ XIX 1999 pateiktas sakinyš iš *Aušros* (1884 273) yra Jablonskio. Pradžioje **viešbutis** ilgokai buvo neatsiskyręs nuo *viešnamio* 2. (*Vilniaus žinios* 1904 1) ir *viešnamių* (*Aušra* 1885 49) (*viešnamis* buvęs ir 1. „smuklė,

užeiga“; gerokai vėliau – 3. „viešieji namai“ LKŽ XIX 1999; *viešnamio nėra* DŽ₁₋₄). Minėtame J. Šlapelio SNŽŽ 1907 *viešbutis – hotelis, gostinica*.

Taigi maždaug prieš 100 metų bendrinėje kalboje konkuravo ir diferencijavosi *gyvenimas, gyvenamoji vieta, butas, būstas, būstinė, buveinė / buvainė*. 1917 m. Kaune Krašto apsaugos ministerijos išleistas (nenurodyta, bet žinoma, kad parengė Petras Ruseckas) Karž jau neblogai skiria: *būstas – квартира въ войскахъ, помѣщеніе* (bet *помѣщеніе – bustas, b u s t i n ė*), *butas – жильѣ, квартира* (ir *butininkas – квартирмейстеръ*), *būstinė – жительство* (o *жительство – gyvenamoji vieta, būstinė*), *buvainė – мѣстопребываніе*. Civiliniame gyvenime *būstas* ilgą laiką buvo tarsi nereikalingas. SNŽŽ 1924 yra *buto neliečiamybė* – „teisė, kad įeiti į svetimą namą arba butą galima tik to namo šeimininkui leidus arba teismui įsakius“. Ilgainiui keitėsi. *Butas* liko 1. „namo dalis iš kelių kambarių ir virtuvės“ DŽ₁ 1954 („iš vieno ar kelių“ DŽ₂ 1972 ir DŽ₃ 1993). *Būstas* netrumpą laiką buvo gana neapibrėžtas – „pastogė, namai, butas“: *mokyklos, teatro būstas* DŽ₁ 1954, DŽ₂ 1972 – *sargybos būstas* (plg. LKŽ I₂ 1968: *Gaila, kad mūsų Dailės draugija neturi nuolatinio būsto* rš. *Mokyklos dažnai stinga tinkamų būstų* rš.), o LKŽ I₂ 1968: *Sargybos būste pasigirdo riksmi* rš. (DŽ₃ – jau be iliustracijų), nors DŽ₁ 1954 panaši jau ir *būstinė* – „vieta, kur kieno būvama, gyvenama“: *kariuomenės, teatro, studentų būstinė*. Vėliau *būstinė* skiriama – „vieta, patalpa, kur kieno laikinai būvama“: *kariuomenės vado būstinė, rinkimų būstinė* DŽ₂ 1972; DŽ₃ 1993 – dar pridėta *sargybos būstinė*. *Būstinei* aiškiai atsiskyrus nuo *būsto*, ir *būstas* labai atsiskyrė nuo *buto*: dabar, atgavus nepriklausomybę, *būstas* – tai asmens ar šeimos gyvenamoji patalpa – namas, butas, kambarys bute ar bendrabutyje: *dwelling – būstas* (namas, butas ir pan.) V. Bit MokALTŽ 1998, *būsto išlaidų kompensacija, būsto subsidija* SocApsTŽ 1999. Deja, nuo 1993 m. nebeatnaujinamas DŽ atsilieka: *būstas* – „namai, butas, pastogė“ DŽ₄ 2000, DŽ₅ 2003, DŽ₆ 2006.

Žmogaus būstas neliečiamas. Be gyventojų sutikimo įeiti į būstą neleidžiama, – paskelbė atkurtos Lietuvos Respublikos Konstitucija (24 str.). Yra ir *Būsto programos įstatymas*. Buvo Statybos ir urbanistikos ministerijos *Būsto departamentas. Butų fondas, kurį sudarė apie 1 mln. 306 tūkst. butų ir apie 1 tūkst. bendrabučių* LA 1999 144 11 virto *Būstų fondu*. Laikraštis parašo, kad, sakysim, Danijoje yra *būsto ir statybos ministras* LA 1995 182 3. Bet... Iš karto slystelėta – prie žodžio *būstas* – kaip anuomet prie *butas* – imtas lipdyti kaip karvei balnas tinkantis pažymins *gyvenamasis*, pvz.: *69,3 proc. apklaustųjų gyvena daugiabučiuose daugiaaukščiuose*

namuose. Įdomu, kad šis skaičius beveik sutampa su tokiu rodikliu, kaip būsto nuosavybės forma – 68 proc. respondentų gyvena butuose, priklausančiuose valstybei. Gyvenamojo būsto savininkai yra tik 8 proc. apklaustųjų LA 1995 107 9; gyvenamojo būsto gerinimas LA 2000 35 1; gyvenamųjų būstų stygius Dnvd 2000 5–8 13.

Pagaliau turėtų aiškiau atsiskirti *būstinė* ir *buveinė*. *Buveinė* yra gyvas žemaičių (ir pažemaitės) žodis – 1. „būnamoji, gyvenamoji vieta“; 2. „sodybos vieta, butvietė“ (3. „gyvenimas, būvis, buitis“ Skiřsnemunė) LKŽ I₂ 1968. Nors ir *būstinė* LKŽ I₂ 1968 aiškinama „vieta, kur yra kieno būstas, kur kieno nuolat esama, gyvenama“; bet taip gal buvo tik šio naujadaro kūrėjui S. Daukantui, o *balsavimo apylinkių būstinės* tręšitai neigia. Vartosenoje dar painiojama, pvz.: *Ilgą laiką neturėjusi savo buveinės, FSBK dabar turi nedidelius biurus Prahoje, Varšuvoje, Hagoje ir pagrindinę būstinę Vienoje* LA 1994 195 6. Gana aiškiai skiria V. Bit MokALTTŽ 1998: *house – namas, pastatas; buveinė; office – 2. būstinė, kontora; headquarters – štabas, pagrindinė būstinė; campaign headquarters – rinkimų kampanijos būstinė. Buveinė – tai rezidencija: residence – 2. buveinė, rezidencija (1. gyvenamoji vieta; <...>)* V. Bit MokALTTŽ 1998. Beje, jau SNŽŽ 1907 *rezidencija* – „karaliaus, kunigaikščio ar šiaip aukštos ypatos gyvenimas, gyvenamoji vieta, buveinė“ (o pati *buveinė* – „buvimo vieta, gyvenimo vieta“), TŽŽ 1936 – „buvėinė; <...> gyvenamoji vieta“.

Kai *būstas* traukiamas į būstų registrą nurodant adresą, vartojamas terminas *gyvenamoji vieta*.

Kai buvo išdidžiai kalbama apie $\frac{1}{6}$ pasaulio ploto plačiąją tėvynę ir dainuojama *Ir platus gi kraštas mūs gimtasis*, atsirado ir įstabusis *gyvenamasis plotas*, privertęs ir žodynininkus daryti atskirą *ploto* reikšmę – 3. „skirta kuriam nors tikslui vieta“ DŽ₁ 1954, DŽ₂ 1972, DŽ₃ 1993. Nors ir būstas, ir žmogus – trimačiai¹. Visai be išdidystės fiksuota nobeliniame B. Pasternako romane *Daktaras Živaga: Bet kol kas kambariuose švaru. Dabar tai vadinasi gyvenamasis plotas* B. Past DŽ 1991 177. *Dirbantiems gyventojams mes suteiksime kitą gyvenamąjį plotą, <...>* B. Past DŽ 1991 213. Angl. *flat* – tai tik toks *butas*, kurio visi kambariai viename aukšte ALKŽ 1975, o tas *gyvenamasis plotas* – *living / dwelling space* (*space* – *erdvė*,

¹ Beje, vokiečių fašizmas ir nacionalsocializmas siekė ne *ploto*, o *gyvybinės erdvės* – mat tą vokiečių etnografo Fritzo Ratzelio dar prieš 1890 m. iš biologijos į politinę geografiją perkeltą, o geografo Karlo Ernsto Haushoferio paverstą pamatine geopolitikos sąvoka – *Lebensraum* – 1926 m. romane *Volk ohne Raum* (*Tauta be erdvės*) Hansas Grimmas įvedė į aktualiąją politiką (Kopaliński 2001).

vieta; o *plotas* – *area*); *floorspace* LAKŽ 1991, *būstas* – *lodging, dwelling, apartment, room* LAKŽ 1991. Dar keisčiau – nors augimo akceleracija siekė apie 15 cm, būsto aukštis sovietijoje nuo 3–4 m smuko iki pustrėčio. Kareivinės aukštesnės, bet ten tame pačiame plote buvo guldoma ir dviem, ir net trim aukštais... Prisiregistravimo ir ploto 1 asmeniui norma ne ką viršijo kapo plotą... Daniilo Charmso fiksuota: *Reikėtų, kad visi savo gyvenamajame plote gulėtų* D. Charms N 1998 116. Tai buvo tikra sovietinė kova dėl būvio – dėl mažyčio plotelio platiojoje šalyje. *Mūsų daug, o vietos mažai* K. Bagd VDP 1973, – apibūdino rašytojas Kazys Bagdonavičius humoristikos knygoje *Vargas dėl ploto*. Vėliau rašytojas Rimantas Černiauskas rašė: *Stoviu eilėje [buto, o ne apelsinų] 104-tas ir gyvenu pilnakraujį gyvenimą*. Rūpestis dėl gyvenamojo ploto keldavo skausmus *širdies plote*. O kai žmonės pasigavo pasakymą *neturiu gyvenamojo ploto*, butų skyrimo taisyklėse atsirado melaginga formuluotė *gerinti buto sąlygas*, anksčiau taikyta tik tiems, kurie jau turi butą, bet turi teisę gauti ir geresnį, didesnį. Dar keistenybė – tame gyvenamajame plote buvo *naudingasis plotas*, į kurį neįėjo prieškambaris, virtuvė, vonia, tualetas, balkonas (balkonai).

Jaunimėlis nerūpestingai nusigavo tą *plotą* – tik ne *gyvenamąjį*, o *laisvą – gimdiniams*, kitokiems sambūriams – vienu, be tėvų, bet... su padariniais. Tai buvo vadinama *plotavoti* M 1985 1 22. Laikraščiai rašydavo, žodynai, deja, nefiksavo.

Rašto žmonės, kūrėjai suko galvą ir dėl kitokio *ploto* – spaudos, leidybos, pvz.: <...> *antrojo tomo parengėjai suteikė „ploto“ V. Montvilai, bet neteko M. Sluckis ir Alf. Bieliauskas* Prg 1983 12 121. <....> *P. Cvirikai buvo skirtas didžiulis plotas: monografiniai skyriai trečio tomo antroje dalyje ir ketvirtame tome. Reikėjo pasitenkinti kuklesniu plotu* Prg 1983 12 123. <...> *jie dabar turi tikrai pakankamai ploto ir savo publicistiniams, eseistiniams pamąstymams, ir grožinei kūrybai publikuoti* L ir M 1986 29 4. Kodėl *plotas*, o ne paprasta *vieta*?

Ar virto kitaip nuo Atgimimo ir Nepriklausomybės atgavimo metų? Ir taip, ir, deja, ne. Visai suprantami junginiai *parodos, ekspozicijos, stendų plotas, reklamos plotas*, bet kodėl kompiuterio *plotas* [10 megabaitų] LA 1997 240 2? Suprantamas parduotuvės *prekybos plotas, darbo patalpų plotas*, bet kodėl *kova dėl plotų senamiestyje* R 1990 60 5, *plotas vaistinei*, o ne *sklypas, vieta*? Trupučiuką randasi naujumo, bet apsukus grįžtama prie seno, pvz.: *Visa gyvenimo terpė užimama kovojančių grupių*, <...>. <...>. *Visa jaunimo gyvenimo erdvė darosi paprasčiausiai užgropta, ir mes vėl pra-*

randame galimybę būti pačiais savimi, turėti savo kasdienybėje laisvą plotą, tarsi tarkovskišką zoną, kurioje būtume nuoširdūs savo pačių norams LA 1994 194 15.

Sovietinis gyvenamasis plotas pirmaisiais metais laikėsi labai tvirtai, pvz.: aptartas gyvenamojo ploto statybos <...> klausimas VlnL 1991 21 1, turi aprūpinti gyvenamuoju plotu LA 1992 13 6, gyvenamojo ploto sektorius LA 1994 224 13. Net buitiniame lygmenyje: *Vilnietė, našlė, <...> turi gyvenamąjį plotą. Susipažinčiau.* 1992 m. buvo priimtas net *Gyventojų aprūpinimo gyvenamuoju plotu įstatymas. Gyvenamasis plotas ėjo paskui gyvenamąjį būstą, pvz.: Nuolatos kreipiasi žmonės įvairiausiais klausimais. Vienas opiausių – gyvenamojo būsto problema. <...> gyvenamuoju plotu reikia aprūpinti savininkams grąžinamų namų gyventojus, – rašoma straipsnyje *Opiausias klausimas – gyvenamasis būstas* LA 1995 101 17. Ir atsiradus būstui greta laikėsi ir gyvenamasis plotas, pvz.: *LDDP vadovausis nuostata, kad būstas yra nacionalinė vertybė ir nacionalinis prioritetas, tautos egzistencijos ir išlikimo garantas bei šeimos pilnavertiškumo sąlyga, <...>: LDDP žada prioritetiškai remti jaunų šeimų apsirūpinimo gyvenamuoju būstu projektus. <...> buvo siūlymų, kad tiems, kurie statosi gyvenamąjį plotą, būtų panaikintas pridėtinės vertės mokestis* LA 1996 186 3. Laikraščiai išsijuošę *statė tą plotą*. Jeigu, kalbant apie būsto dydį ir kainą (už 1 m²), reikia *ploto*, tai turi būti *būsto plotas*. Net dabar iš Seimo kanceliarijos skleidžiamas *gyvenamasis plotas* LŽ 2008 241 1.*

Šiaip nepeiktinas pavadinimas *gyvenamosios patalpos*, bet jei jau yra terminas *būstas*, tai anas pavadinimas darosi nereikalingas.

Žiūrint etimologiškai pirmiausia minėtinas indoeuropietiškas žodis **namas**. Kapitalinėje Tamazo Gamkrelidzės ir Viačeslavo Ivanovo monografijoje *Indoeuropiečių kalba ir indoeuropiečiai* (1984, 1332 p.) pagal tradiciją „buveinė“, „sodyba“ suprantamos ne kaip pastatas, gyvenvietė, o kaip socialinės organizacijos vienetai – giminės. Liet. *namas* garsu *n* skiriasi nuo visų indoeuropiečių, turinčių čia priebalsį *d* – sen. ind. *dāma-*, gr. *dómos*, lot. *domus*, sen. sl. *domū*. Tai gali būti paprastas fonetinis reiškinys – tókiu atveju primenamas *namudaris* <*damudaris, bet jis veikiausiai yra palyginti nesenas – K. Sirvydo naujadaras, tai rodytų ir jo variantas *namudarytojas*, ir visiškai akivaizdus to naujadaro pavyzdys – K. Sirvydo žodyne greta esantis lot. *aedificator*. Todėl gana pagrįstai galvojama apie kitokią *namo* kilmę, juoba kad duomenų netrūksta – gr. *nómos* / *nomé* „ganykla; kaimeinė; pašaras; gyvenvietė“, *nomás*, *-ádos* / *nomeús* „piemu“; *némein* „ganyti;

valdyti; gyventi“; *némomai* „maitintis; gyventi, būti; valdyti“. Toliausiai šiuo keliu nuėjo germanistas Vytautas Balaišis – *namą* susiejo su *Nemunu* (plg. gr. *nemos* ir lot. *nemus* „miškelis, krūmynai su ganyklomis“). Čia svarbu pažymėti, kad sinonimijos šioje srityje indoeuropiečių kalbose būta nuo seno, pavyzdžiui, didesnis už *namą* vienetas – *viešė* (jos valdovas – *vieš-pats*), bet ir *sala* (rus. *цело*); *namo* ar *viešės* / *salos* aptvaras – *gardas* ir kas aptverta – *gardas* (rus. *згород*), bet ir *pilis* (gr. *polis*), got. *baurgs* (vok. *Burg*), sen. angl. *dūn* (angl. *town*). Nežinia kodėl etimologai neatkreipė dėmesio į žem. *numo* gyvuliškumą: *Numas yra tyčiomis budavotas dėl gyvulių su dum galum, aplubotas; vienam gale stovi raguočiai, o antrame arkliai, o vidu ugnis kūrenas par šaltį, par speigą* (A. Juškos žodynas, LKŽ VIII 1970), plg. *num(o)galis* „senovinio *namo* galas, kur laikomi gyvuliai“. Neatsitiktinai atsirado *namas* 4. „tvartas“ K. Sirvydo žodynas, Šiauliai, Šeduvà, Surviliškis, Ramýgala, Panevėžys. Pasidarė skirtumas: *Del žmonių troba, o del gyvuolių kūtė, numas* (A. Juškos žodynas, LKŽ XVI 1995). *Lietuvių kalbos atlase* žodis *namas* kartografuotas tik reikšme „tvartas“; o *namas*, kaip gyvenamojo *namo* pavadinimas, vertinamas kaip „retesnis (greičiausiai naujesnis), vientiso ploto nesudaro (tikriausiai pasitaiko beveik visame lietuvių kalbos plote) ir dėl to nekartografuotas“ (*Lietuvių kalbos atlasas*. I. *Leksika*, 1977 34).

Namas pirmiausia yra 1. „gyvenamasis ar šiaip koks trobesys“. Senuosiuose raštuose ir tarmėse *namas* turi ir savo variantą – daugiskaitinius *namus* (vienio reikšmė!). O visur *namai* turi ir savo nepaprastą reikšmę – 2. „nuolatinė gyvenamoji vieta“. Taigi žmogus *statosi namą, namas stovi, griūva, namas tvirtas, gražus, su mansarda (namas – pastatas)*, bet *gyvena* ir ką nors *veikia namuose, būna (namie), eina iš namų, (par)eina į namus (namo), ilgisi namų, lanko namus*. Gali gyventi ne atskirame *name*, o *bute* (daugiabučiame *name*) ar *bendrabutyje*, bet tai – jo *namai*, ten jis *namie*. Atkreiptinas dėmesys į dar vieną niuansą: *mano namai* ir *jo namai*, *aš namie* ir *jis namie*, *einu namo* ir *jis eina namo*, bet *aš einu pas jį į namus* (o ne *namo*), *aš jo namuose* (o ne *namie*). Reikšmėmis 2. „šeimoms ūkis, sodyba“ ir 3. „šeimyna, žmonės, drauge gyvenantys“ tarmėse vartojama ir *namas*, ir *namai* (ir senuosiuose raštuose), bet bendrinei kalbai pagal sistemą pritaikyti tik *namai* (ne taip kaip LKŽ VIII 1970).

Indoeuropietiška, nors kiek mažiau, ir *troba* (tarm. ir *trioba*) – 1. „gyvenamasis namas, pirkia“, 2. „patalpa pastate, kambarys“ || „drauge esantys žmonės, šeimyna“ (dar *trobesys, trobėsysis, trobėsysis* ir *triobesysis, triobesis, triobėsysis, triobėsysis* „koks nors ūkio pastatas“ ir *trobos, triobos* – „visi vieno ūkio

pastatai, sodyba“) LKŽ XVI 1995 – plg. gr. *téremnon / téramnon* „namas, būstas“ (iš jo skolintas rus. *мѣпем* „rūmai; pilis, bokštas“; lot. *trab(e)s* „sija, sienojas, rąstas; kamienas, medis; laivas; stogas, pastogė, troba; stalas“; oskų *triibum* „namo“; umbrų *torba / turba* „klėtis“; sen. kimbrų *treb* „namas“; sen. vok. aukšt. *dorf* „kaimas“.

Ne indoeuropietiška ir net ne baltiška, o tik lietuviška pietų aukštaičių **pirkia**. Lietuviškas ir šiaurinių vakarų aukštaičių ir gretimame rytų aukštaičių kampe pasitaikantis **šlėjus**.

Tuo indoeuropietiška lietuvių senovė ir grynumas baigiasi. Slavai primetė ir *gryčių, seklyčių, pakajų / pakajus* (nors dar K. Sirvydas vengė: *pokoy, budowanie – penetrale, conclaue – giwenimas, buta* SD 1642), germanai – *ba-kūžę, stubą (stubas), rūmą* (rytų aukštaičių nemažame plote – geras „gyvenamasis namas“), iš romanų tolybių per lenkus brukosi poniškas *palocius, stancija. Gryčių, seklyčių, stubą* pasilaikom savo senovės (ne indoeuropiečių) ir regioniniam koloritui – etnografinėi tikrovei, tautosakinei vartosenai, *rūmai* bendrinėje kalboje – „reprezentacinis pastatas arba tam tikra įstaiga“. Kitus (ir čia neminėtus retesnius) varom į pelus – vis dėlto esam indoeuropiečiai, menam ir jų prokalbę, ir gryną lietuvių senovę.

KOMFORTAI PENTHAUZUOSE IR FANTAZIJOS LOFTUOSE

Naujaisiais laikais iš plataus pasaulio ėjo prašmatnieji būstai.

Jau J. Šlapelio SNŽŽ 1907 *rezidencija* – „karaliaus, kunigaikščio ar šiaip aukštos ypatos gyvenimas, gyvenamoji vieta, buveinė“. Ir dabar, po šimto metų: *residence* – 1. *gyvenamoji vieta, buveinė*, 2. *rezidencija* ArchŽ 2004. Vertimuose pasitaiko vietoj *buveinės* nereikalinga *rezidencija*, pvz.: *Tūkstančiai ispanų ir šimtai užsieniečių nerimauja, kad valstybė konfiskuos jų pajūrio rezidencijas, nes nori apsaugoti pajūrio zoną nuo urbanizavimo ir užterštumo* Sav su TV 2008 43 4. *Reziduoti* – „gyventi tam tikroje vietoje (kalbant apie aukštus asmenis)“ TŽŽ 1936, o *rezidentas*, buvęs tam tikras diplomatas, metropolijos atstovas, žvalgybos įgaliotinis, dabar galįs būti kiekvienas gyventojas – to krašto ne pilietis.

Jau 100 metų ir *apartamentas* – (fr.) „didelis gražus gyvenimas, kvatera“ SNŽŽ 1907, (pr.) „didelio buto kambarių eilė“ TŽŽ 1936, „didelis prabangus butas arba viešbučio numeris“, *chamber* 1. – *apartamentai, kambarys* – „patalpa, naudojama privačiam gyvenimui“ ArchŽ 2007. Kodėl net architektūroje iš šio žodžio atimama vienaskaita? Ir kodėl prie jo reikia lipinti pažyminį *gyvenamasis: gyvenamųjų apartamentų ir biurų pastatas* (Vd 2007 31 10)?

Rezidencija (ir *rezidencinė pilis*) ir *apartamentai* – be lietuviškų atitikmenų. Vis geriau negu *palocius* ar *pakajus*...

ArchŽ 2007 nežinia kodėl romėnų *vilq* nori primesti ir lietuviams (nors skiria *kaimo* ir *miesto vilq*) – angl. *villa* 2. „dabartinais laikais ištaigingas priemiesčio ar užmiesčio gyvenamasis namas ar vasarnamis“ (argi *vasarnamis* irgi nėra „gyvenamasis namas“?), nors *bower* – 1. *vasarnamis* – „nedidelis kaimiškas namas vaizdingoje vietoje“. Ir ArchŽ 2004 nenori skirti romėnų ir lietuvių: *villa* – *vasarnamis*, *vila* – ir romėnų (*kaimo*), ir „vėliau – vasaros tipo rezidencija priemiesčiuose ar pajūryje“, dabar – „atskirai stovintis miesto tipo namas su greta esančiu sodu“, kartais – „kurortinėse vietovėse“. Turbūt *vasarnamį* (plačiau žr. GK 2003 10 10–11) reikėtų suprasti jau ne kaip „vasarojimo namą“, o kaip „vasarinį namą“, tinkamą ne tik vasaroti, bet ir šiaip sau lepintis atitrūkus nuo miesto.

Žinoma, lietuviškų atitikmenų viskam rasti nelengva. Štai ir *bungalow* – *bungalas* „vienaaukštis užmiesčio namelis su veranda“ ArchŽ 2004 angl.–liet. dalyje, o liet.–angl. dalyje *bungalas* – *bungalow* ir *vasarnamis* – *bungalow*, *gazebo*, o *gazebo* – 1. *bokštelis* (ant namo stogo), *belvederis*, 2. *vasarnamis*: iš jo atsiveria vaizdas į tolius.

Ir dar vienas *vasarnamis* – *cottage* (in the country) ir *country-cottage*, dar ir *vasarbutis* – *summer cottage* LAKŽ 1991. ArchŽ 2007 *cottage orné*, *ferme ornée* – *kotedžas* – „nedidelis grubiai tašytų akmenų ar rąstų kaimo namas XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje“, būtinai pridėkim – Anglijoje. Lietuvoje panašus pastatas atsiradęs gerokai vėliau, bet irgi jau *Lietuvoje kotedžai pradėti statyti 19 a. pab.–20 a. pradžioje. Žymiausias pavyzdys – vadinamoji bankininko J. Montvilos kolonija Vilniuje, prie Lukiškių aikštės (1911, archit. A. Kleinas ir kt.). Sekant angliškaisiais kotedžais pastatyta Žagarės dvaro arklininko ir kt. tarnautojų gyv. namai (19 a. pab.), Šešuolėlių dvaro rūmai (1900, archit. T. Rostworowskis) VLE X 2006. Daug kotedžų tipo gyv. namų yra Kaune, Panevėžyje ir kituose miestuose; po D. Tėvynės karo (ypač nuo 1955) statoma jų ir kaimo gyvenvietėse TLE II 1986. Bet architektų ir statybininkų *kotedžas* platinamas tik dabar: *cottage* – *kotedžas* – „vienos šeimos gyvenamasis namas. Kambariai išdėstomi per du aukštus: pirmajame paprastai būna gyvenamosios ir ūkinės patalpos, antrajame – miegamieji. Laiptai namo viduje. Dažnai greta namo yra žemės sklypas“ ArchŽ 2004. *Kotedžas* skamba labai svetimai, vartojamas be būtino reikalo, atitikmuo *pilaitė* teikiama (GK 2003 10 11–12) pagrįstai ir vartojama (laisvuosiuose stiliuose). Bet architektūros žodynai bando var-*

toti ir kitokią *pilaite*: *castellet* – 1. *pilaite* – „nedidelė pilis“, nors *pilies* nėra: *castle* – *kastelis* 1. „gardinė (aptvarinė) pilis“ (pav. – *Medininkų pilis!*), 3. *valdovo rezidencija, rūmai*, o *castellum* – 1. *įtvirtintas miestelis* ArchŽ 2004; *château* – *pilis, rūmai*, bet tik Prancūzijoje, taip pat *chatelet* – *pilaite*, o kituose kraštuose (ar tik Anglijoje?) *castle* – 2. „karaliaus ar didikų rezidencija su įtvirtinimais“, o *peel, pele* – *pilaite* „viduramžių Šiaurės Anglijoje ir Škotijoje mažas karinis gynybinis statinys, dažniausiai žemas įtvirtintas bokštas, tinkamas gyventi“, bet *castellum* – *kasteliumas* „nedidelė įtvirtinta gyvenvietė arba fortas, apsuptas sodybų“ ArchŽ 2007.

Taigi *pilaitei* dar reikės rasti vietą terminų sistemoje, kai ką ir susikurti (*gardelis, tvirtoviukė*), kai ką įvardyti ir dvižodžiais pavadinimais (*gardinė pilis, valdovo ir didiko rūmai, tvirtovės miestelis, įtvirtinta gyvenvietė, bokštinis namas*)...

Reikėtų neužmiršti ir Lietuvos tikrovės *sodo namelio (sodo namo)*, gyvenviečių ir kitų vietų *Alytaus namelio / alytnamio*.

Senovinio *namo* dalys buvo savos – *pamatas, siena, sija, lubos, grindys, stogas, durys, langas, slenkstis, prieangis, priebutis, prienamis, priemenė, aukštas*, naujadaras *virtuvė*. Svetimos kilmės *kamara, kambarys, gonkos* (ntk. = *prieangis*). Naujoviško, poniško *namo* dalių daug tarptautinių – *veranda, koridorius, vestibulis, holas, fojė, salė, balkonas, lodžija* (o *lodžija* 2. „atvira arkadinė galerija, prišlieta prie pastato arba stovinti atskirai, <...>“ ArchŽ 2004; taip pat Vd 2008 23 78, 50 12). Net kaip traukinyje ar laive: *tambour / tambur* – *tambūras* 3. „nedidelė patalpa, esanti šalia kambario, skirta nuo šalto oro ar vėjo apsisaugoti“ ArchŽ 2004. Bet juk tai paprastas *prieduris* (nors DŽ₃ 1993 *prieduris* 1. „vieta prie lauko durų“, LKŽ X 1976 – „vieta prie durų“: *Jis stovėjo prieduryje ir nesiryžo į vidų eiti* || „kambario vieta prie durų“ Radviliškis || „klojimo vieta prie durų“ Krinčinas, Šeduvà, Surviliškis, Grūžiai; iš lauko pusės – *užduris*, tarpe – *tarpduris*). Kas kita *tambūras* 4. archit. „apskritas arba daugiakampis kupolo pagrindas“ TŽŽ 1985, TŽŽ 2001, bet tai – *būgnas: tambour / būgnas* 2. „kupolo pagrindas“ ArchŽ 2007. *Holas* – ko ne *prieškambaris*? Prie *menės* (bet ne tik) labai tinka *priemenė. Holą, fojė* ir *vestibulį* palikime rūmams.

Saloną namuose gerai pakeičia naujadaras *svetainė* (ji ir internete), bet vadinti *svetaine* (2.) bet kokį *saloną* ar net (3.) *viešbutį* (LKŽ XIV 1986) nepavyko.

Daug vargo kėlusią lenkybę *sálka* pakeitė nebe *kambarys po stogu* ar *aukštelis* LKŽ XII 1981, o tarptautinė *mansarda* TT 1992. *Mansarda* – ne

šiai sau *palėpė* ar *pastogė*, o *pastogės kambarys*, *kambarėlis* ar visas *butukas*, bet tai, žinoma, nėra architektūros terminas.

Labai įvairaus pavidalo yra *mezoninas* – „mažaaukščio gyv. namo pusaukštis (virš vidurinės namo dalies)“ TŽŽ 2001, *mezzanine / entresol* – 1. „žemas aukštas ar pusaukštis, pastatytas virš vidurinės mažaaukščio gyv. namo dalies. (...)“; 2. „daugiaaukščiame pastate Δ – žemas aukštas tarp pagrindinių aukštų, ppr. statomas vienoje pusėje“ ArchŽ 2004, *mezzanine, entresol* – „žemalubis pastato aukštas, dažniausiai viršutinis“ – *mezoninas, pusaukštis* ArchŽ 2007. Taigi *mezoninas* – ne tik *pusaukštis*, bet galėtų būti ir *tarpaukštis* (plg. gr. *mesos* – ir vidutinis, vidurinis, ir tarpinis), ir *antaukštis, antnamis* (statomas ne *virš*, o *ant* ko!) – atitikmenų daug, bet nė vieno tikro.

Panašiai galima vertinti tarptautinio žodžio *flygelis* „šoninis namo priestatas arba atskiras trobesys dvaro kieme“ TŽŽ 2001 atitikmenis: *annex – priestatas, sparnas, fligelis* ArchŽ 2004, *annex, annexe – sparnas, flygelis, priestatas* – „pagalbinis statinys, prijungtas prie pagrindinio pastato“ ArchŽ 2007, *extension – sparnas, flygelis, priestatas* ArchŽ 2007, *wing – sparnas* – „didelio pastato šoninė dalis, korpusas, fligelis“ ArchŽ 2004, *wing – sparnas, flygelis* – „pastato dalis, atsišakojusi ar pristatyta prie pagrindinio korpuso; šoninis priestatas“ ArchŽ 2007. *Priestatas* čia visai netinkamas, į *sparną* panašumo yra, bet ir *flangas – sparnas*. Būta kitokių atitikmenų – *šalitrobė, šalinamis; atšlainis: fligelis* – „namų priestatas arba nedidelis pastatas kieme už didesnių namų; šalitrobė“ TŽŽ 1936, *fligelis* – „šoninis kokio pastato priestatas ar nedidelis pastatas kieme už didelių namų; atšlainis, šalinamis“ DŽ₁ 1954. *Atšlainis* J. Brodovskio žodyne – „alkierius“, bet *alkierius* yra ir tam tikras šalinis kambarys, ir – dvaro rūmų – priestatas (žr. GK 2000 4–6 20–23; TechEnc I 2000). Taigi bene geriausi atitikmenys yra du: *flygelis* || (namo) *sparnas; šalinamis (Kalbos patarimai. Leksika: skolinių vartojimas, 2005)*.

Iš naujųjų laikų naujadarų minėtinas Jono Jablonskio *pastatas* ir žodžio *statinys* (var. *statinis*) A. Virš 1924 pakeista naujareikšmė – 1. „kas statoma, pastatyta, pastatas“ DŽ₁ 1954. *Pastatas* statyboje ir architektūroje pakeitė tarpukariu tam reikalui vartotą terminą *trobesys* (žr. J. Baltr VMI I 1934 („kalbos atžvilgiu tekstas peržiūrėtas p. Talmanto, daug atskirų sąvokų patikrinta p. Rukštelės“ 7), II 1939 („kalbos atžvilgiu tekstas peržiūrėtas J. Būtėno 5)).

Prieiname liūdnąją pabaigą, kur reikia pasakyti, kad kalbos virtuvės svarbieji žmonės – žurnalistai nesinaudoja architektūros terminų žodynais ir

platina nereikalingas anglybes. Giedrė Putelytė skelbia: *Vadinamieji penthauzai (superbrangūs apartamentai) Vilniuje kainuoja brangiau nei Kopenhagoje, Helsinkyje, Miunchene, Berlyne, Stokholme, Vienoje, Frankfurte, Briuselyje ar Atėnuose* Vd 2007 26 62. Toks vaizdas savininkui atsivers pro „penthauzo“ Vilniuje, dešiniajame Neries krante, kuris parduodamas už 10 milijonų litų, langą Ten pat. Taigi lietuvių kalba Vilniuje pigiausia... Už 10 mln. Lt jai būtų galima daug padaryti! Tik, žinoma, būtinai pridėjus meilės, dvasios. O dabar... nelabas *penthauzas* – tai vadinamasis, tai kabutinis, tai sinoniminis. Jei rašoma „*penthauzas*“, ar tai reiškia, kad žodyne yra ar bus „*penthauzas*“? Autorės sinonimas *superbrangūs apartamentai* nėra tikslus – ji pati tai žino, nes rašo: *Angliškas žodis „penthouse“ arba „penthouse apartment“ reiškia unikalios statybos arba daugiaaukščio pastato viršutiniame aukšte esantį prabangų būstą* Ten pat.

Žodynų, kuriuose jau yra angl. *penthouse*, seniai netrūksta: *penthouse* – 1) *priestatas, stoginė, pastogė*, 2) amer. *antstatas* (ant stogo), plg. *pent* – 2. *uždarytas*; <...>, *house* – 1) *namas*; <...> ALKŽ 1975, *penthouse* – 1) *antstatas* (virš namo), 2) *pastogė* (priestatas), *pašiūrė* ALKŽ 1998, *penthouse* – (*prabangus*) *butas pastogėje* PONS.ALKŽ 2004. Bendrieji žodynai rodo visai paprastą dabar architektūriškai ir įvaizdiškai prašmatnaus *penthouse* kilmę – net *pašiūrės* ar *stoginės* giminė. Architektūroje šio žodžio reikšmė taip pat įvairi – 1. *vienšlaitis priestatas*, 2. *antstatas* (statinys ant daugiaaukščio namo stogo), 3. *stoginė* ArchŽ 2004, *penthouse, pendice, pentice* – *antstatas* – „statinys, užimantis mažiau kaip pusę plačiasčio pastato stogo ploto“ ArchŽ 2007. Kuris atitikmuo geriausiai išreikštų 2 *penthouse* ypatybes: 1) ant stogo (*antstatas*) arba viršutiniame aukšte (*pastogė*) ir 2) atskiras, izoliuotas? *Antstatų* gali būti įvairių, prastokai atrodo *butas-palėpė*, geresnis terminas *pastogės butas* – jis ir atskirumų pasako. Toks būtų terminas. Žinoma, angloeuropietiškoje *Ober Haus, Helios City, Maxima, Akropolio, Ermitažo, Babilono, Panoramos, Europos, Mega*, BIG aplinkoje tikėtis lietuviybės?.. Bet sakom ir sakysim, kad lietuviams – visiems ir kiekvienam! – jos mirtinai reikia. Sakom ir sakysim, kad ne visi esam ir ne visi būsim svarų ir eurų pasigviešę emigrantai ar – nelaimingiausi! – visko pertekę vidaus emigrantai. Ar bent žurnalistai negalėtų suprasti? Bet kai girdžiu, matau jų ir reklamos nučiulptą žodį *komfortas*, vaidenasi *komunistų fortas* (atsitvėręs nuo tautos ir kultūros).

Dar labiau liūdina menininkų gildijos pasigauti *loftai* – juk joje visada gyva lietuviška ar bent lotyniška dvasia, o ne kosmopolitinė angloeuropietiška. O štai rašo Rasa Pakalkienė, pasakoja dailininkas (ir žurnalistas) Vaidotas

Žukas, buvusioje karinėje gamykloje įsirengę *vaadinamuosius loftus*, kurie yra *butai-studijos* LŽ 2007 178 16. Pabaigoje – *atvirų erdvių būstai* arba „*loftai*“: Trukt už vadžių ir vėl iš pradžių... Nieko nesugalvojo ir nieko neieškojo ir Giedrė Petkevičiūtė: *Tokie butai kaip šis – gyventi pritaikytos gamybinės patalpos – populiariai vadinami loftais* Vd 2007 50 54. Ten dar ir *antresolė*: „*antresolėje*“ *įrengtas miegamasis*. Tas populiarumas – nuo Temzės krantų...

Angl. *loft* reikšmių irgi ne viena – 1. *palėpė, aukštas; pastogė*, 2. *choras* (bažnyčioje), 3. archit. *empora, galerija* (*emporium* – 1. *prekyvietė, turgus*, 2. *universalinė parduotuvė*), plg. *lofty* – 1. (*labai*) *aukštas; didingas*, 2. (*pra*)*kilnus*, 3. *pasipūtęs, arogantiškas* PONS.ALKŽ 2004. Ir architektūroje *loft* įvairus – 1. *galerija* (salėje ar bažnyčioje); *choras*, 2. *pastogė; aukšta palėpė* ArchŽ 2004, 1. *pastogė* – „erdvė po stogu be lubų, dažnai naudojama kaip sandėlis“; 2. *vargonų choras, choro balkonai*, plg. dar *cochloft – palėpė, mansarda* – „namo pastogėje esanti patalpa“ (ir *garret* – 1. *mansarda* – „patalpa stogo viduje“; 2. *pastogė* – „kambarys, dažniausiai su nuožulniomis lubomis“) ArchŽ 2007. Iš gausybės angl. *loft* požymių esminiai yra erdvumas, atvirumas, aukštumas. *Butas-studija* gali būti bet koks, o čia gal *erdvėbutis, didbutis, aukštabutis* (studijos gali nebūti, o jei būtų, pridėtume – *didbutis-studija*).

Lietuvybė, aptekusi svetimybėmis, nepatvari. Kalbà be naujadaros – kalba be ateities.

Nebūtinios svetimybės gali būti ne tik tarptautiniai terminai, bet ir stilistiškai nepagrįsti paprasti tarptautiniai žodžiai, pvz.: *Gyvenamajame kambaryje turi būti erdvė, ypač jeigu šeimoje yra mažų vaikų. Mažieji visada nori bendrauti su suaugusiais, tad patalpos funkcinės zonos turi būti išdėstytos taip, kad viena kitai netrukdytų. Jei šioje patalpoje numatyta valgomoji zona – ji galėtų būti arčiau durų. Svetainės zoną parenkame ramesnėje kambario dalyje, toliau nuo įėjimo. Tos zonos gali dar zonavimą, zoninį išdėstymą prišaukti. Yra zona geografijoje, topografijoje, karyboje, matematikoje, fizikoje, kai kam – nelaisvėje, o kambaryje – nenorėtume, beje, ir pasakyta: zoną parenkame dalyje. Taigi geriau dalis, pusė, kampas, kampelis. Įėjimas kartu yra ir išėjimas, irgi jau pasakytas paprastai – durys. Reklama irgi ne iš lietuviško kelmo spirta: *racionaliai apstatysite virtuvę; molis akumuliuoja šilumą, o mikroklimatas išlieka toks pat, kaip ir medinio pastato. Argi reikėtų vienaip rašyti, o kitaip kalbėti? Nesunku pastebėti, kad tarptautiškai rašant norom nenorom taip ir kalbama, o lietuviški žodžiai lieka, jų paieška mažai kas rūpinasi.**

IŠVADOS

Natūraliausias ir universaliausias žmogaus pastogės pavadinimas *gyvenimas* (taip pat *gyvata*, *gyvenamoji*) turi tipologinių bendrybių – latv. *dzīvoklis*, rus. *жилье*, lenk. *mieszkanie*, vok. *Wohnung*, angl. *dwelling*, bet yra daugiau tarminis ir visai ne termininis. Motyvaciškai gana panaši ir *vieta*. Su veiksmažodžiu *būti* siejasi *butas* (gyvojoje kalboje ir daugiau vedinių). Nuo *buto* skiriasi J. Jablonskio naujadaras *būstas* (jo taip pat *bendrabutis* ir *viešbutis*), dabartinę reikšmę galutinai įgavęs tik atkūrus nepriklausomybę. Dar nėra visai aiškiai atsiskyrę žemaičių kilmės *buveinė* ir S. Daukanto naujadaras, vartotas ir J. Jablonskio, *būstinė* – paprastai laikina. Ypatingas sovietmečio padaras – *gyvenamasis plotas*. Jis (taip pat seniau vartotas *gyvenamasis butas*) paskatino ir semantiškai perteklinį pavadinimą *gyvenamasis būstas*. Vartoseną jų abiejų sunkiai išsibūna. *Gyvenamosios patalpos* nepeiktinos, bet turint *būstą* darosi nereikalingos.

Iš indoeuropiečių senovės eina *namas*. Kiek mažiau indoeuropietiška *troba*. Net ne baltiška, o tik lietuviška pietų aukštaičių *pirkia*.

Tuo indoeuropietiška lietuvių senovė ir grynumas baigiasi. Slavai primetė *gryčių*, *seklyčių*, *pakajų* / *pakajus*, germanai – *bakūžę*, *stubą* / *stubas*, *rūmą*, iš romanų tolybių per lenkus brukosi *palocius* / *palociai*, *stancija*. *Gryčių*, *seklyčių*, *stubą* pasilaikom savo etnografinėi senovei, tautosakinei vartosenai, regioniniam koloritui. *Rūmai* bendrinėje kalboje – „reprezentacinis pastatas arba tam tikra įstaiga“. Kitus bendrinėje kalboje varom į pelus.

Naujaisiais laikais iš plataus pasaulio ėjo prašmatnieji būstai – *rezidencija*, *apartamentas* (*atskiras butas*), *vila* (*vasarnamis*), *kotedžas* (*pilaitė*).

Senovinio namo dalys buvo savos – *pamatas*, *siena*, *sija*, *lubos*, *grindys*, *stogas*, *durys*, *langas*, *slenkstis*, *prieangis*, *priebutis*, *prienamis*, *priemenė*, *aukštas*, naujadaras *virtuvė*. Svetimos kilmės *kamara*, *kambarys*, *gonkos* (ntk.=*prieangis*).

Naujoviško, poniško namo dalių daug tarptautinių – *veranda*, *koridorius*, *vestibiulis* (iš dalies *priemenė*, *prieškambaris*), *holas* (*prieškambaris*), *fojė*, *salė*, *balkonas*, *lodžija*, net *tambūras* (*prieduris*), *salonas* (*svetainė*), *salka* (*mansarda* – *pastogės kambarėlis*), *mezoninas* (*pusaukštis*, *tarpaukštis*, *antaukštis*, *antnamis*), *flygelis* (nelabai *sparnas*, geriau *šalinamis*).

Naujausi – anglybės *penthausas* (= *pastogės butas*), *loftas* (= *erdvėbutis*, *didbutis*, *aukštabutis*).

Kalba be naujadaros – kalba be ateities.

ŠALTINIAI

- ALKŽ 1975 – *Anglų–lietuvių kalbų žodynas*. Sudarė A. Laučka, B. Piesarskas, E. Stasiulevičiūtė, Vilnius.
- ALKŽ 1998 – B. Svecevičius. *Anglų–lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius.
- ArchŽ 2004 – L. Kitkauskienė, N. Kitkauskas. *Anglų–lietuvių kalbų aiškinamasis architektūros žodynas*, Vilnius.
- ArchŽ 2007 – Cyril M. Harris. *Iliustruotas architektūros istorijos žodynas*. Sudarytoja ir mokslinė redaktorė A. Jankevičienė, lietuviškų terminų redaktorė G. Kazlauskaitė, Vilnius.
- K. Bagd VDP 1973 – K. Bagdonavičius. *Vargas dėl ploto*, Vilnius.
- J. Balč RR II 1982 – J. Balčikonis. *Rinktiniai raštai 2*, Vilnius.
- J. Baltr VMI I 1934 – J. Baltrušaitis. *Visuotinė meno istorija*, Kaunas.
- J. Baltr VMI II 1939 – J. Baltrušaitis. *Visuotinė meno istorija*, Kaunas.
- J. Basan MGK 1997 – J. Basanavičius. *Mano gyvenimo kronika ir nervų ligos istorija. 1851–1922 m.*, Vilnius.
- V. Bit MokALTTŽ 1998 – V. Bitinaitė. *Mokomasis anglų–lietuvių kalbų teisės terminų žodynas*, Vilnius.
- K. Būg RR III 1961 – K. Būga. *Rinktiniai raštai 3*, Vilnius.
- D. Charms N 1998 – D. Charmsas. *Nutikimas*, Kaunas.
- Dvnd – *Dienovidis* (savaitraštis).
- DŽ₁ 1954 – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius.
- DŽ₂ 1972 – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius.
- DŽ₃ 1993 – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius.
- DŽ₄ 2000 – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius.
- DŽ₅ 2003 – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius.
- DŽ₆ 2006 – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius.
- J. Jabl R I 1932 – *Jablonskio raštai 1*, Kaunas.
- J. Jabl L 1985 – *Jono Jablonskio laiškai*, Vilnius.
- KarŽ 1919 – *Kariškas lietuviškai–rusiškas ir rusiškai–lietuviškas žodynėlis*, Kaunas.
- P. Klim Ats 1990 – P. Klimas. *Iš mano atsiminimų*, Vilnius.
- LA – *Lietuvos aidas* (savaitraštis).
- LAKŽ 1991 – B. Piesarskas, B. Svecevičius. *Lietuvių–anglų kalbų žodynas*, Vilnius.
- L ir M – *Literatūra ir menas* (savaitraštis).
- LKŽ I₂ 1968 – *Lietuvių kalbos žodynas 1*, Vilnius.
- LKŽ II₂ 1969 – *Lietuvių kalbos žodynas 2*, Vilnius.
- LKŽ III 1956 – *Lietuvių kalbos žodynas 3*, Vilnius.
- LKŽ VIII 1970 – *Lietuvių kalbos žodynas 8*, Vilnius.
- LKŽ X 1976 – *Lietuvių kalbos žodynas 10*, Vilnius.
- LKŽ XII 1981 – *Lietuvių kalbos žodynas 12*, Vilnius.
- LKŽ XIV 1986 – *Lietuvių kalbos žodynas 14*, Vilnius.
- LKŽ XVI 1995 – *Lietuvių kalbos žodynas 16*, Vilnius.
- LKŽ XIX 1999 – *Lietuvių kalbos žodynas 19*, Vilnius.
- LŽ – *Lietuvos žinios* (dienraštis).
- M – *Moksleivis* (žurnalas).
- PONS.ALKŽ 2004 – PONS. *Anglų–lietuvių kalbų žodynas*, Kaunas.
- Prg – *Pergalė* (žurnalas).
- R – *Respublika* (dienraštis).
- rš – raštai.
- Sav su TV – *Savaitė su TV* (savaitraštis).
- SD 1642 – *Pirmasis lietuvių kalbos žodynas*: Konstantinas Sirvydas. *Dictionarium trium linguarum* [fotografuotinis tekstas], 1979.
- SNŽŽ 1907 – *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlis*. Sudarė J. Šlapelis, Tilžė.
- SNŽŽ 1924 – J. Norkus. *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlis*, Kaunas.
- SocApsTŽ 1999 – *Socialinės apsaugos terminų žodynas*, Vilnius.
- B. Sruog R VI 1957 – B. Sruoga. *Raštai 6*, Vilnius.

TechEnc I 2000	– <i>Technikos enciklopedija</i> 1, Vilnius.
TLE II 1986	– <i>Tarybų Lietuvos enciklopedija</i> 2, Vilnius.
trš	– tarybiniai raštai.
TT 1992	– <i>Terminologijos taisymsai</i> . Parengė K. Gaivenis, A. Kaulakienė, St. Keinys, J. Klimavičius, Vilnius.
TŽŽ 1936	– <i>Tarptautinių žodžių žodynas</i> , Kaunas.
TŽŽ 1985	– <i>Tarptautinių žodžių žodynas</i> , Vilnius.
TŽŽ 2001	– <i>Tarptautinių žodžių žodynas</i> , Vilnius.
Vd	– <i>Veidas</i> (savaitinis žurnalas).
A. Vir į 1924	– A. Vireliūnas. <i>Įvardai arba terminai</i> , priimti Terminologijos komisijos, Kaunas.
VLE X 2006	– <i>Visuotinė lietuvių enciklopedija</i> 10, Vilnius.
VlnL	– <i>Vilniaus laikraštis</i> .

LITERATŪRA

- Balaišis V. 1987: Der lit. Flussname *Nemunas* und das lit. *namas* „Haus“. – *Kalbotyra* 37(3), 18–23.
- Kalbos patarimai. Leksika: skolinių vartojimas*. Autorė ir sudarytoja D. Mikulėnienė, Vilnius, 2005.
- Kiekviena kalba – tai atskiras pasaulis. Pokalbis su Jiržiu Marvanu. – *Mokslo Lietuva* 2008 11 1, 6; 12 12–13.
- Klimavičius J. 2000: *Alkiėrius, eřkeris, alkovà*. – *Gimtoji kalba* 4–6, 20–23.
- Klimavičius J. 2003: *Vila – vasarnamis, kotedžas – pilaitė*. – *Gimtoji kalba* 10, 10–13.
- Kopaliński W. 2001: *Žodynas. XX amžiaus įvykiai, sąvokos ir mitai*. Vertė N. Kvietkauskas, Vilnius.
- Lietuvių kalbos atlasas. I. Leksika*. Ats. red. K. Morkūnas, Vilnius, 1977.
- Litauisches etymologisches Wörterbuch* von Ernst Fraenkel, Heidelberg–Göttingen, 1955–1965.
- Sabaliauskas A. 1990: *Lietuvių kalbos leksika*, Vilnius.
- Senkus J. 1965: Gyvenamojo namo vardai. – *Kalbos kultūra* 8, 38–40.

Гамкрелидзе Т. В., Иванов Вяч. Вс. 1984: *Индоевропейский язык и индоевропейцы*, I–II, Тбилиси.

Gauta 2008–10–24

Jonas Klimavičius
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308
E. paštas: terminologai@lki.lt